

LESERBREV

Send innlegg til i.myking@forskerforbundet.no
Innlegg må være maksimum 2000 tegn hvis de skal
komme på trykk.

Skal Universiteter «ledes»?

STYRING: Det er egentlig så ikke mange som interesserer seg for styring av universiteter, slik sett er Tore J. Fjells kronikk i Aftenposten 12/3 "Er universiteter svakt ledet?" prisverdig. Jeg tror likevel ledelsesdebatten om universitetene er en skinndebatt, fordi ropet på sterkere styring ikke egentlig er begrunnet i et ønske om bedre ledelse i seg selv, men skyldes andres ønske om å få kontroll med universitetene. Her har både politikere og næringsliv interesser, disse er delvis legitime, men man skal huske på at det er mange grunner til at moderne samfunn bør holde seg med ekspertise som er uavhengig av disse og andre maktkonstellasjoner. Ønsker man tammere eller mer "eierstyrte" forskere får man si akkurat det, og ikke hylle det inn i en tåke av ledelsesteori. Når Fjell og andre hevder at "de eksterne endringskravene nå krever en annen ledelsesstruktur" er det på høy tid at de presiserer: Endring til hva?

Skal man likevel diskutere effektiv ledelse i seg selv, er det i motsetning til det Fjell, ukebrevet "Mandag Morgen" og VG har hevdet, ingen empiriske holdepunkter for at enkelte ledelsesformer er overlegne. Således har norske universiteter ligget nokså stabilt på rankinglister når kriteriene ikke har vært endret. Svenske og danske universiteter der det er eksternt styreformann, og rektor for eksempel ikke lenger velges, er ikke blitt bedre sammenlignet med norske.

Man kan se på universiteter på to måter: Enten som en styringsstruktur for de ansatte (bedriftsmodellen), eller som en serviceinstitusjon der forskningsgruppene og undervisningsmiljøene er temmelig frie aktører (samfunnsmodellen). Universiteter er litt begge deler, men mest det siste. Derfor finner jeg det merkelig at Fjell fokuserer på lederens opplevelser. Det virker som han vil endre ledelsesformer for at lederne skal føle seg bedre? Det sentrale må vel være hva som gir god og uavhengig forskning og undervisning, og da burde man være mer opptatt av hvordan universitetenes produsenter, forskerne, opplever lederne, enn hvordan lederne har det med seg selv. Dagens organisering av UiO kan kanskje gi noen svar, vi har nemlig ulike ledelsesformer, for eksempel både valgte og ansatte instituttledere side om side.

Slik jeg kjenner UiO, er erfaringen med ledere som henter sitt mandat ovenfra dårligere enn de som henter sitt mandat nedenfra. Mange av de "nye" lederne har overdrevne forestillinger om hvor sterkt de bør lede. De oppleves som "kontroll-freaker", noe som gir et økt, og skadelig, konfliktnivå. Vi har sett enkelte grove eksempler på at faglige oppfatninger forsøkes kneblet av slike ledere, og vi har også fått et stadig voksende byråkrati for å sikre kontroll og samle inn såkalt ledelsesinformasjon.

Dette stjeler enorme ressurser i form av tid fra både studenter og lærere, uten at det er lett å se at det fører til noen merverdi.

Rent galt blir det når Fjell ironiserer over at mange forskere ikke liker å bli fortalt hva de skal forske på, samtidig som han mener vi ikke kan ta for gitt at en "som er den fremste på sitt fagområde" skal være den som leder. Har Fjell tenkt gjennom hvordan det oppleves å skulle ledes faglig av en leder som behersker faget dårligere enn en selv? Eller hvor galt det kan gå når slike ledere har ambisjoner selv om å legge linjene for fagets utvikling? Fjell er her sterkt i utakt med for eksempel den internasjonale evalueringen av biofag, der det heter lakonisk: "The best scientists should lead", og det er på mange måter slik det gjøres ved gode universiteter i USA. Ved en del norske universiteter har vi faglige ledere som knapt har doktorgraden i det fagfeltet de leder. Er det disse Fjell vi gi større fullmakter? Blir det bedre universiteter av det?

Selv mener jeg at vi må ha en helt annen åpenhet og diskusjon omkring faglige prioriteringer på et universitet enn de fleste andre steder, selv om mennesker med lederambisjoner ikke liker det. Vi burde heller bruke energi på å diskutere det spesielle ved den faglige lederrollen der det skal drives fri forskning, enn på generisk lederteori utviklet i annen virksomhet. Jeg er nemlig enig i at det er deler av virksomheten som kunne styres sterkere, mens andre deler i grunnen ikke skal ledes. Fjell forsøker å ironisere når han skriver: "Indirekte inngås det en kontrakt som stille setter grenser for hva lederen kan gjøre. Lederen blir en tjener som skal påse at økonomien fungerer og at lokalene er hyggelige. Lederen skal ikke legge seg borti forskning uten å administrere institusjonens overlevelse." For meg er en slik beskrivelse omtrent slik det bør være på et vel fungerende institutt, men vi kan gjerne diskutere hvordan man skal håndtere mindre vel fungerende miljøer og enkeltpersoner.

Kristian Gundersen, professor og tidligere styremedlem, UiO

Jevnere fordeling av FoU-midler

REGJERINGEN: Neste års statsbudsjett begynner i disse dager for alvor å ta form, og like viktig som at regjeringen ror seg bort fra hvile-skjæret i bevilgningsinnsatsen til forskning og utvikling, er det at man også fokuserer på høgskolesektoren.

At forskningssektoren ikke har vært et prioritert område i de siste statsbudsjettene, kan bare betegnes som trist. Når man i tillegg står overfor en stor og ubegrunnet skjevfordelingen i midlene mellom de statlige høgskolene og universitetene/vitenskapelige høgskolene,

er det ikke mange klingende mynter igjen til forskningen i høgskolesektoren.

Det blir i dag stilt like krav til høgskoler og universitet med tanke på kompetanse, forskning og forskningsbasert undervisning. Når vi i tillegg vet at det er omtrent like mange studenter på statlige høgskoler og universitet/vitenskapelige høgskoler, er det uforståelig at professorene i 2005 utgjorde 43 prosent av det faglige personalet ved universitetene/vitenskapelige høgskolene, mens de kun utgjorde fem prosent ved de statlige høgskolene. I tillegg til dette hadde universitetene 82 prosent av stipendiatstillingene og 98 prosent av postdoktorstillingene.

Sektoren må i større grad fokusere på den store skjevfordelingen mellom universitet og høgskoler. Høgskolene må også få muligheten til å utvikle seg, ansette forskere, stipendiater og postdoktorer, utvikle fagmiljøer og drive kompetanseheving. Best utdanning skapes av gode fagmiljøer, forskning og ikke minst forskningsbasert undervisning. Det er på tide å fokusere på kvaliteten i utdanningen - for hele sektoren. Studenter på både universiteter og høgskoler vil bli involvert i studentaktiv forskning og dermed oppleve enda høyere kvalitet i undervisningen.

Regjeringen har både forsvart seg og lovet mye med tanke på statsbudsjettet til utdanningssektoren. Også studentene venter i spenning på løftet som skal ta oss vekk fra hvile-skjæret. Vi krever, som Forskerforbundet, økte bevilgninger på 600 millioner kroner til opprettingen av 1000 nye faste stillinger, 430 nye stipendiatstillinger og 100 nye postdoktorstillinger. Og vi krever at minst en fjerdedel av disse bevilgningene og stillingene tilfaller høgskolene.

Vi krever fortsatt fokus på forskning - for hele sektoren.

Katrine Eliida Aaland,
leder, Studentenes Landsforbund

Forskning og belønning - en kommentar til Leiv K. Sydnes

PUBLISERING: Leiv K. Sydnes har et godt og interessant innlegg i Forskerforum 3/2007. Det er imidlertid et par punkter jeg finner grunn til å kommentere, det ene punktet for å si meg enig men presisere hvordan jeg tenkte i mitt tidligere innlegg som han refererer til; det andre for å si meg (delvis) uenig.

Sydnes siterer min formulering om at det vesentligste av arbeidet "gjøres av forskere, betalt av samfunnet". I den videre fremstillingen setter han dette opp mot det faktum at i stadig flere fag gjør markedsorienteringen at stadig mer av det som gjøres er finansiert av private midler. Mitt poeng var nok i bunn og

grunn at det ikke er forlagene som betaler det arbeidet forskerne gjør, men de som finansierer forskningen. Og heller ikke i et markedsorientert perspektiv er eiendomsretten til forskningspublikasjonene uinteressant. Den italienske økonomen Piero Sraffas hovedverk heter *Production of Commodities by Means of Commodities*. Analogt med denne tittelen kan man vel si at i mange fag fungerer publiseringsystemet og forskningen som *Production of Papers by Means of Papers*. Vitenskapelige artikler og tidsskrifter er altså en viktig og kostnadskrevede inputfaktor i forskningen, også den markedsfinansierte. Også markedskreftene har med andre ord fordel av at artikler er fritt tilgjengelige, og bør være interesserte i å støtte opp om den utviklingen Sydnes ønsker seg, for eksempel gjennom støtte til overgang til Open Access-publiseringskanaler.

Når det gjelder Sydnes' synspunkter på institusjonsarkivene må jeg si meg uenig. Sydnes tillegger arkivene en annen funksjon enn de – så langt jeg kjenner tenkningen – har vært tiltenkt. Arkivenes funksjon er flerdelt:

De skal for det første gjøre tilgjengelig "gråmateriale", dvs. dokumenter som rent faktisk er produsert ved institusjonen, men som ikke har hatt noen effektiv distribusjon og som interesserte lesere og brukere kun ved tilfældigheter har fått tilgang til, som for eksempel hovedoppgaver, doktoravhandlinger og rapport- og notatserier. Jeg overhørte nettopp en samtale på et folkebibliotek, mellom en låntaker og en bibliotekar, om hvor utrolig vanskelig det var for biblioteket å få tak i hovedoppgaver med klar relevans for bibliotekets samlinger. Dette er kanskje ikke å oppfatte som en sentral oppgave for en forsker, men for å ivareta institusjonens samfunnsoppdrag og formidlingsoppgaver overfor allmennheten, er det viktig å gjøre slikt tilgjengelig.

For det andre skal arkivene tilgjengeliggjøre materiale som forskerne har fått publisert gjennom formelle publiseringskanaler, som for eksempel vitenskapelige tidsskrifter. Arkivene skal ikke være publiseringskanaler for vitenskapelige publikasjoner, men skal kunne gi gratis tilgang til slike publikasjoner. Mange forlag tillater slik arkivering, både fordi dette for dem er markedsføring av tidsskriftene deres og fordi de faktisk er avhengig av forskernes velvilje for å få noe å publisere.

Og for det tredje skal arkivene sikre langsiktig tilgang til dette materialet, i samarbeid med depotbibliotekene. Vi må forvente at forleggerne etter hvert faser ut elektronisk tilgang til materiale som for dem ikke er kommersielt interessant lenger. Og kanskje enkelte forleggere ganske enkelt blir borte – uten institusjonsarkivene vil vi da være prisgitt depotbibliotekenes papirutgaver for å få tilgang, dersom en slik papirutgave overhodet eksisterer.

Slik Sydnes beskriver den ønskede utvikling og kvalitetssikring i institusjonsarkivene, er det egentlig Open Access publiseringskanaler han beskriver. Jeg er helt enig med ham i at tiden er moden for å utvikle slike, men ikke i stedet for de funksjoner institusjons-

arkivene fyller, de må komme i tillegg til arkivene. Vi trenger begge deler! Om vi i en fjern fremtid kommer dit at det alt vesentligste av vitenskapelig publisering skjer i Open Access publiseringskanaler, kan vi kanskje reservere institusjonsarkivene for det som ikke er av samme høye kvalitet – men innen den tid har det nok skjedd mange endringer i måten vitenskapen publiserer på, så den diskusjonen kan vi la ligge en tid til. I mellomtiden må vi samle alle gode krefter i arbeidet med å skape tjenlige Open Access-publiseringskanaler for forskersamfunnet.

Jan Erik Frantsvåg, rådgiver Munin-prosjektet
Universitetsbiblioteket Universitetet i Tromsø

Hvordan vite om en postdoktor har blitt professor?

KOMPETANSEVURDERING: En postdoktorstilling har "som hovedmål å kvalifisere for arbeid i vitenskapelige toppstillinger." (www.lovdato.no) En postdoktor jobber intenst mot det målet i 3 år og det er nesten absurd da at måloppnåelsen ikke lar seg vurdere. Dette er en utfordring for postdok'en, men det er i aller høyeste grad også en utfordring for akademien. Hvordan kan man vurdere bruken av postdoktorstipend som et ledd i kompetanseøkning uten å kunne vurdere om postdok'en har oppnådd det hun skal.

Dette er ikke minst viktig i sammenheng av likestillingsarbeid. Det er nettopp i fasen fra førstekompetanse etter avlagt doktorgrad til professor kompetanse at den skjevheten som sees i fordeling av kvinner og menn i toppstillinger blir tydelig. I hvilken grad postdoktorstipend har forskjellige resultater for kvinner og menn kan man få svar på gjennom å avslutte postdoktorstipendene med en mulighet for evaluering.

Vi vet at det per i dag er kun ca. 20 prosent av postdoktorer (NIFU STEP 25/2004: Kvinner og menn – like muligheter?) som går inn i faste 1.amanuensis stillinger etter endt postdoktorstilling. Muligheten til å søke om personlig vurdering av professorkompetanse er tilgjengelig kun til ansatte i faste stillinger, dvs. kun til disse 20 prosent av postdoktorer som får seg en fast jobb.

Dette innebærer i praksis at 80 prosent av de som jobber seg inn mot "vitenskapelige toppstillinger" ender utenfor akademien, i midlertidige stillinger eller i soft-money forskerstillinger. Alle disse er uten en reell vurdering av den målsetting postdoktor stillingen innebærer. Uten fast stilling; ingen personlig vurdering.

Ordningen om personlig oppryk må utvi-

des til å inkludere postdoktorer. På lik linje med en stipendiat som leverer en avhandling mot slutten av stipendperioden, burde en postdoktor ha anledning til å levere en portefølje med artikler mot slutten av postdoktorstipendperioden og få den bedømt. En praktisk tilnærming til situasjonen hadde vært å åpne for at forskere som nylig har avsluttet en periode som postdoktor kan levere en søknad som bedømmes sammen med de andre i samme feltet som vurderes det året. Uten at systemet blir åpnet opp for denne muligheten er det umulig å vurdere bruken av postdoktorstipend som et ledd i kompetanseøkning, samt ut fra et likestillingsperspektiv nærme seg svar på hvor skoen trykker vedrørende frafall av kvinner i toppstillinger.

Anledning til å søke profesorkompetanse skal selvsagt begrenses, men dagens situasjon ekskluderer en gruppe som burde bli inkludert i ordningen; nemlig forskere som har gjennomført 3-årige postdoktorstipend hvor hensikten er nettopp å oppnå profesorkompetanse. Som en tilbakemelding både til enkeltindividet og som et ledd i vurdering av postdoktorstipendets effektivitet inkl. evt. forskjeller for kvinner og menn, burde denne gruppen gis muligheten til å søke personlig vurdering av egen kompetansen.

Curt Rice, Ph.D., professor og senterleder,
Center for Advanced Study in Theoretical
Linguistics (CASTL), Universitetet i Tromsø

Basisfinansiering i privat høyskolesektor

FINANSIERING: I Forskerforum nr 2/07 utfordrer høyskolelederen Einar Vetvik ved Diakonhjemmets Høyskole oss på Forskerforbundets holdning til private høyskoler. Det gjelder spørsmål om prosentandel basisfinansiering og det gjelder initiativ overfor departementet mht å ta opp problematiske sider ved dagens tilskuddsystem.

Med etablering av en felles lov for statlige og private læresteder har gradvis både plikter og rettigheter blitt likere. Dette gjenspeiles også i finansieringssystemet der den samme type indikatorer tas i bruk. Dette er en utvikling Forskerforbundet har støttet. Vi har også vært opptatt av at rammebetingelsene skal være forutsigbare og at det skal være størst mulig likebehandling i forhold til å kunne konkurrere om forskningsmidler.

Forholdet mellom basiskomponenten og de resultatavhengige tilskuddene er komplisert, også for de statlige institusjonene. Størrelsen på basis er i stor grad historisk bestemt og dekker svært sammensatte kostnader som gjenspeiler både høyst ulike samfunnsoppdrag og faktiske utgifter. Det er også bakgrunnen for at den prosentvise fordelingen varierer svært